

V. LATAL

PROGRAM DRUSTVENO-EKONOMSKOG RAZVOJA POLJOPRIVREDE SR HRVATSKE U RAZDOBLJU OD 1976. DO 1980. GODINE

I. OSNOVNE TENDENCIJE I KARAKTERISTIKE DOSADAŠNJEG RAZVOJA POLJOPRIVREDE

1. Mjesto i uloga poljoprivrede

U duljem vremenskom razdoblju od 50 godina (od 1920. do 1970. godine) društveni proizvod ukupne poljoprivrede SRH povećao se prema prosječnoj godišnjoj stopi od 2,5%, a u razdoblju nakon drugog svjetskog rata (1948 — 1970. godine), 3,4%. Brz privredni i društveni razvitak zemlje u poslijeratnom razdoblju doveo je do bitnih promjena u mjestu i ulozi poljoprivrede u strukturi ukupne privrede. Udjel poljoprivrede u društvenom proizvodu SR Hrvatske smanjen je sa 45% u 1939. godini (odnosno sa 34% u 1953. godini) na 15,4% u 1973. godini, a udjel poljoprivrednog stanovništva u ukupnom pao je sa 71% u 1939. godini (odnosno sa 56% u 1953. godini) na 32% u 1971. godini. Poljoprivreda nije više glavna privredna grana i osnovni izvor zaposlenja stanovništva. Međutim, i pored nastalih promjena, poljoprivreda je uz industriju najznačajnija privredna oblast u Hrvatskoj. Zbog učešća poljoprivrede u ukupnom društvenom proizvodu i budući da se približno trećina od ukupnog stanovništva bavi poljoprivredom kao osnovnim zanimanjem, čini cijelu privredu u značajnoj mjeri ovisnom o stanju i kretanju poljoprivredne proizvodnje. Navedene činjenice, kao i sve izrazitiji nedostatak pojedinih poljoprivrednih proizvoda na domaćem i svjetskom tržištu, ponovno stavljaju poljoprivredu na prioritetno mjesto u ekonomskim i sociološkim preokupacijama privrede i društva.

Materijalna i tržišna međuzavisnost osnova su za sve veće povezivanje poljoprivrede s ostalom privredom, posebno s komplementarnim djelatnostima agroindustrijskog kompleksa. Razvoj poljoprivrede stoga zavisi o aktivnosti proizvođača u samoj poljoprivredi, ali i o općem tempu privrednog rasta, kao i o razvoju proizvodnih odnosa u čitavoj privredi i društvu.

2. Tendencije u razvoju poljoprivrede

Kretanje poljoprivredne proizvodnje u proteklom razdoblju zavisilo je u najvećoj mjeri od promjena u agrarnoj strukturi. S obzirom na naslijeđenu strukturu u našoj poljoprivredi, još uvijek dominantnu ulogu ima

Vladimir Latal, dipl. inž.

Republički zavod za planiranje SR Hrvatske Zagreb

sitni seljački posjed. Individualna seoska gospodarstva posjedovala su 1959. godine 91,4%, a 1975. godine posjeduju 80,4% od ukupne obradive površine i oko 91% ukupnog stočnog fonda. U strukturi individualnih gospodarstava prevladavaju patuljasta gospodarstva s tendencijom daljnjeg smanjivanja. Društveni sektor poljoprivrede povećao je obradive površine u razdoblju od 1955. do 1975. godine sa 128 tisuća ha na 333 tisuće ha ili za oko 2,6 puta, te je veliki dio prirasta ukupne biljne proizvodnje u osnovi proizašao povećanjem proizvodnje društvenih gospodarstava.

Iako je ukupna poljoprivredna proizvodnja u SRH znatno porasla od 1950. godine (pšenice sa 407 tisuća tona na 1.416 tisuća tona u 1974, kukuruza sa 405 tisuća tona na 2.202 tisuća tona u 1975. god. itd.), tržišni viškovi relativno su sporije rasli, tako da poljoprivreda u najvećem dijelu ovog razdoblja nije u cijelosti podmirivala rastuću potražnju za poljoprivrednim proizvodima.

Potrošački potencijal Hrvatske brže se povećavao od mogućnosti proizvodnje. U razdoblju od 1961. do 1971. stanovništvo se povećalo za 6,3%, izmijenila se socijalno-ekonomska struktura stanovništva u korist nepoljoprivrednog stanovništva uz povećanu razinu životnog standarda, što se odrazilo u većoj ukupnoj potrošnji poljoprivredno-prehrambenih proizvoda, naročito kvalitetnijih sastojaka hrane (meso, mlijeko, jaja i dr.). Debalans između ponude i potražnje mnogih osnovnih poljoprivrednih proizvoda koji se pojavio u razdoblju do 1971. godine, povezan je s promjenama u potrošnji i sporim prilagođavanjem poljoprivredne robne proizvodnje novim tržišnim uvjetima ekonomske politike u osiguranju potrebne stabilnosti za razvoj poljoprivrede i tržišta.

Porast poljoprivredne proizvodnje posebno je usporen u razdoblju iza 1971. godine, ali je istovremeno došlo i do sporijeg realnog dohotka stanovništva i oscilacija u potrošnji. Osnovni problemi poljoprivrede koji su došli do izražaja u toku razvoja od 1971. do 1975. godine javljaju se kao posljedica nepovoljnih kretanja u proizvodnji i na tržištu poljoprivrednih proizvoda. Uz velike materijalne štete u 1972. i 1974. godini (poplave), zatim teškoća koje su imale i radne organizacije drugih djelatnosti (promjene u valutnim tečajevima, nelikvidnost i dr.), na poljoprivredu se u sve širim razmjerima reflektiraju teškoće u plasmanu proizvoda, naročito posljednjih godina.

Osim negativnog djelovanja domaćeg i vanjskog tržišta na poljoprivrednu proizvodnju, pojavljuju se i drugi problemi u razvoju. Kao jedan od značajnijih razloga je orijentacija u investicijskom ulaganju. Individualni proizvođači ulažu veća sredstva u mehanizaciju, ali to povećanje još ne pruža efekte izražene porastom proizvodnje. Društveni sektor pretežno ulaže u neophodnu opremu i građevine, a ne u proširenje proizvodnih kapaciteta — zemljište, stoku, dugogodišnje nasade, ribnjake i dr.

3. Poljoprivredno zemljište i stočni fond

Poljoprivredno zemljište ubraja se u najvažnije elemente prirodnog bogatstva. SR Hrvatska s oko 3.350 tisuća hektara poljoprivrednih površina raspolaže značajnom bazom za intenzivniji razvoj materijalne proizvodnje

u poljoprivredi, kako za ishranu stanovništva, tako za preradu i izvoz. Poljoprivredni zemljišni fond u Hrvatskoj po svojoj veličini, specifičnostima i raznolikostima s obzirom na klimatska i geološka svojstva, ima naročito ekonomsko značenje, koje uslijed raznih razloga još ne dolazi do potpunog izražaja.

Općenita značajka strukture korištenja površina u Hrvatskoj sastoji se u vrlo visokom učešću travnjaka (livade i pašnjaci učestvuju u 1975. godini sa 41,6%) u poljoprivrednim površinama Hrvatske. Kod toga treba istaknuti da su te površine slabo proizvodne zbog neuređenog vodnog režima u većem dijelu ravničkog područja (Posavina, Podravina i dr.), degradacije brežuljkastih i kraških terena (erozija tla, ispiranje zemljišta, stvaranje goleti), te ekstenzivnog načina korištenja zemljišta i uništavanje vegetacije (neracionalno pašarenje, sječa šuma itd.).

Društveni sektor po svojim kapacitetima ima učešće od 18,8%, u ukupnim oranicama, 15,3% u obradivim i 32,7% u poljoprivrednim površinama (za tzv. neorganiziranim zemljištem), a s obzirom na isključivo robnu proizvodnju i to znatno većeg intenziteta po jedinici površina od proizvodnje individualnih proizvođača, predstavlja značajan činilac razvoja cjelokupne poljoprivrede.

U stočarstvu, brojno stanje osnovnog stočnog fonda znatno oscilira.

Kretanje ukupnog stočnog fonda:

— u tisućama kom.

Godina	Goveda		Svinje		Konji	Ovce	Perad
	Ukupno	Od toga krave	Ukupno	Od toga krmače			
1965.	1.055	588	1.492	204	289	1.039	7.922
1966.	1.118	604	1.123	161	295	1.039	7.962
1970.	963	623	1.327	205	273	973	10.841
1971.	980	620	1.613	239	266	921	12.033
1975.	1.040	641	1.749	250	209	843	12.555
1976.	1.017	647	1.518	217	188	821	12.748

Fond goveda se nakon 1970. godine povećavao na individualnim gospodarstvima a u porastu je i rasplodno stado (krave i steone junice), dok su organizacije udruženog rada smanjile broj krava s oko 27 tisuća u 1965. god. na oko 12 tisuća krajem 1975. godine. Ukupni broj svinja znatno oscilira što se do sada nije uspjelo riješiti ili bar ublažiti, najviše zbog nepotpunih mjera stabilizacije tržišta i pomanjkanja solidnije kooperacije između poljoprivrede, mesne industrije i trgovine. Broj ovaca i konja je znatno smanjen, a jedino je broj peradi u izrazitom porastu posljednjih desetak godina, posebno na društvenom sektoru kao rezultat primjene nove tehnologije i potrebe zadovoljenja rastuće potražnje.

4. Poljoprivredna proizvodnja

U proteklih 10 — 15 godina uvedena su u poljoprivredu nova sredstva a smanjilo se učešće živog rada. Izmijenila se agrarna struktura, odnosi na tržištu i u privredi uopće. Ove su promjene utjecale na način korištenja osnovnih poljoprivrednih kapaciteta, a time i na samu poljoprivrednu proizvodnju.

Proizvodnja pretežnog broja osnovnih poljoprivrednih proizvoda brže je rasla u prvom razdoblju od 1966. do 1970. godine (polazeći od prosjeka 1961 — 1965. godine kao baze), a u periodu 1971 — 1975. godine porast je znatno umjereniji. Proizvodnja u poljoprivrednim organizacijama udruženog rada raste bržim tempom, ali također s prisutnim tendencijama usporavanja posljednjih godina.

Proizvodnja osnovnih poljoprivrednih proizvoda ukupne poljoprivrede i organizacije udruženog rada:

— u tisućama tona

	Ukupna proizvodnja			Proizvodnja org. udruž. rada		
	1961-65.	1966-70.	1971-75.	1961-65.	1966-70.	1971-75.
Pšenica	770,9	1.033,1	1.087,1	230,0	375,7	404,1
Ječam	85,1	87,6	114,7	15,8	22,2	45,7
Kukuruz	1.360,8	1.718,6	1.848,2	221,9	468,0	490,1
Šećerna repa	657,5	913,9	900,4	471,3	685,1	769,9
Uljarice	31,5	23,3	37,9	14,9	12,6	22,8
Konoplja	52,4	29,5	12,5	28,2	20,3	10,0
Duhan	2,4	4,3	7,9	0,2	0,3	0,6
Krumpir	906,9	894,0	723,7	12,3	7,5	2,1
Ostalo povrće	325,6	322,9	309,6	19,5	18,0	26,3
Voće ukupno	203,9	203,1	200,4	5,7	25,1	41,4
Grožđe	366,8	387,6	353,0	18,2	23,4	26,9
Prirast goveda	102,2	112,9	128,0	23,1	26,4	44,8
Prirast svinja	150,7	165,7	207,2	14,6	26,9	56,1
Prirast ovaca	12,3	12,0	10,0	0,4	0,4	0,3
Prirast peradi	24,6	40,3	63,7	3,1	11,6	27,4
Mlijeko	617,3	665,0	723,3	69,2	64,0	47,0
Jaja (mln. kom.)	423,4	594,4	807,0	15,1	109,5	281,2
Riba morska	20,7	25,1	26,4	15,5	18,1	19,5
Riba slatkovodna	6,4	9,9	13,8	5,9	9,1	13,2
Vino	207,6	215,2	193,8	10,3	12,5	15,7
Maslinovo ulje	4,3	3,1	2,4

Sve veća orijentacija na proizvodnju pšenice, kukuruza, šećerne repe i uljarica uvjetovana je poduzetim mjerama ekonomske politike. Od navedenih kultura, pšenica je u cijelom poslijeratnom razdoblju bila ratarski proizvod s relativno visokom stopom akumulacije, a mjere stimulacije iz 1975. godine stavljaju također u povoljniji položaj šećernu repu i uljarice.

Od ostalih osnovnih proizvoda brže raste ukupna proizvodnja duhana, ječma (pivskog), mesa (naročito peradi), mlijeka, jaja i slatkovodne ribe u skladu s rastućom potražnjom, a dobar dio povećanja navedenih proizvoda proizlazi iz osjetnog rasta proizvodnje s društvenog sektora. Organizacije udruženog rada također su znatno povećale proizvodnju ostalog povrća, voća i grožđa, a nasuprot tomu smanjuju proizvodnju konoplje, krumpira, ovčjeg mesa i mlijeka.

Fizički obujam poljoprivredne proizvodnje brže se povećavao u prvom razdoblju (prosjeck 1966 — 1970. god. u odnosu na prosj. 1961 — 1965. god.), a u drugom razdoblju (1971 — 1975. god.) porast fizičkog obujma je minimalan i ne zadovoljava potrebama i strukturi ukupne potražnje.

Prosječne godišnje stope rasta fizičkog obujma poljoprivredne proizvodnje:

Godišnji prosjek za razdoblje	Ukupna poljoprivreda	Društveni sektor	Individualni sektor
Od 1961 — 1965. do 1966 — 1970. g. (5 g.)	2,7	9,9	1,3
Od 1966 — 1970. do 1971 — 1975. g. (5 g.)	1,7	6,9	0,1
Od 1961 — 1965. do 1971 — 1975. g. (10 g.)	2,2	8,4	0,7

Rast poljoprivredne proizvodnje u razdoblju od 10 godina (tj. od pros. 1961 — 1965. do 1971 — 1975.) većim je dijelom posljedica bržeg porasta stočarske proizvodnje u odnosu na ostale proizvodne grane unutar poljoprivrede. Bržim se tempom povećava i proizvodnja slatkovodne ribe, ali je utjecaj ribarstva na rast ukupnog fizičkog obujma poljoprivredne proiz-

Proizvodne grane	Stope rasta po granama za 10-godišnje razdoblje			Struktura fizičkog obujma po granama (prosje. 1971—75. g.)		
	Ukupno	Društveni sektor	Individualni sektor	Ukupno	Društveni sektor	Individualni sektor
Ratarstvo	1,9	6,3	0,6	40,0	42,7	39,0
Voćarstvo i vinogradarstvo	-0,3	11,1	-1,2	9,0	4,2	10,6
Stočarstvo	3,6	11,7	1,7	43,3	45,1	42,8
Ribarstvo	4,9	5,3	2,7	1,9	6,3	0,4
Domaća prerada	-1,0	4,3	-1,3	5,8	1,7	7,2
POLJOPRIVREDA						
— ukupno	2,2	8,4	0,7	100,0	100,0	100,0

vodnje minimalan, jer je učešće ribarstva svega 1,9% u vrijednosti proizvodnje ukupne poljoprivrede.

Nedovoljan prosječni rast poljoprivredne proizvodnje posljednjih godina u SRH ima niz negativnosti od brzog rasta cijena hrani na domaćem tržištu do smanjenja izvoza i sve veće ovisnosti o uvezenim količinama poljoprivredno-prehrambenih proizvoda. Povoljniji ekonomski uvjeti za poljoprivredu dali bi potrebnu stabilnost i stimulirali proizvođača na veću proizvodnju, a dobar dio rješenja trebalo bi naći putem boljeg organiziranja i dogovora svih zainteresiranih (od proizvođača do potrošača) u lancu proizvodnje određenih asortimana hrane. Veća primjena znanstvenog rada u praksi, uz ostalo, također može znatno doprinijeti da se razvoj poljoprivrede što više uskladi u rastućim potrebama.

5. Investicije

Ukupne investicije u društvenu poljoprivredu relativno su niske u odnosu na udio poljoprivrede u formiranju društvenog proizvoda.

U razdoblju do 1965. godine radne organizacije su pretežni dio ulaganja usmjerile u razvoj sirovinske baze (proširenje površina, agro i hidromelioracije i dr.), te nabavu mehanizacije za ratarsku proizvodnju i opremu, dok je period od 1966. do 1970. godine predstavljao fazu u kojoj su vršena angažiranja slobodnih fondova za izgradnju silosa, sušara, prilaznih puteva i drugih namjena, koje doprinose intenzivnijem korištenju već osvojenog zemljišta i osiguravaju smještaj nove ratarske proizvodnje, naročito kukuruza i pšenice.

U razdoblju 1971 — 1975. godine nastavlja se smanjenje udjela investicija poljoprivrede u ulaganjima ukupne privrede, a najveći dio sredstava od ukupno 3.513 mln dinara (kumulativ 1971 — 75. god.) uložen je u ratarstvu (68,8%), zatim znatno manje u stočarstvu (17,1%), u voćarstvu i vinogradarstvu (11,1%) i u ribarstvo (3,0%). Udio bruto investicija u osnovna sredstva poljoprivrede u odnosu na ulaganja ukupne privrede smanjuje se s 10,1% u razdoblju 1961 — 65. god. na 6,8 1966 — 70. god., da bi u razdoblju 1971 — 75. godine učestvovala samo s 3,54%. U odnosu na ostale privredne djelatnosti, u poljoprivredi se relativno malo investira u nove kapacitete i to 15 — 20% od ukupnih investicija, prema 30 — 40% u industriji.

Investicijske mogućnosti poljoprivrednih organizacija vrlo su ograničene. Otplate investicijskih kredita bitno smanjuju raspoloživa sredstva. Organizacije ulaze u razne financijske aranžmane u nedostatku vlastitih sredstava i koriste »skupe« kredite. Sve to dovodi do teškoća u poslovanju i negativno utječe na efikasnost investicija. Postojeći uvjeti kreditiranja investicijske izgradnje preferiraju ulaganja u akumulativne grane (petroke-mija i dr.) i ne slijede prioritete utvrđene proklamiranom ekonomskom politikom, te u takvim okolnostima poljoprivreda ulaže samo za najnužnije potrebe.

II. POLITIKA I DINAMIKA RAZVOJA POLJOPRIVREDE U RAZDOBLJU OD 1976. DO 1980. GODINE.

1. Idejno-politička osnova razvoja poljoprivrede

U programiranju razvitka poljoprivrede od 1976. do 1980. godine polazi se od idejno-političke osnove o socijalističkom samoupravnom organiziranju i razvoju poljoprivrede i sela, prema Ustavu SFRJ, dokumentima Desevog kongresa SKJ i na temelju pozitivne prakse o provedbi »Dogovora Republika i Pokrajina o zajedničkim osnovama za proširenu reprodukciju u poljoprivredi od 1973. do kraja 1975. godine i o politici podsticanja proizvodnje na individualnim poljoprivrednim gospodarstvima«, kojem se pridružuje važnost do zaključenja novog »Dogovora o osnovama društvenog plana Jugoslavije za razvoj agroindustrijskog kompleksa u periodu od 1976. do 1980. god.«, koji je u fazi usvajanja i donošenja. U skladu s utvrđenim idejno-političkim osnovama, glavnim ciljevima i pravcima socijalističkog samoupravnog organiziranja i razvoja agroindustrijskog kompleksa, predloženi dogovorom utvrđeni su zajednički interesi i ciljevi koje treba ostvariti u razdoblju do 1980. godine u razvoju agroindustrijskog kompleksa, kao i mjere ekonomske politike za ostvarivanje tih interesa i ciljeva.

Ishodišna točka ostvarenja idejno-političke koncepcije budućeg razvoja poljoprivrede je ubrzani razvoj samoupravnih proizvodnih odnosa i proizvodnih snaga u poljoprivredi koji se odvija putem samoupravnog podružtvovljavanja poljoprivrede što je istodobno i osnovni uvjet njene industrijalizacije.

U širem smislu samoupravno podružtvovljavanje poljoprivrede podrazumijeva širenje i jačanje društvenih gospodarstava putem intenzifikacije proizvodnje primjenom suvremene tehnologije i bolje organizacije rada kako na postojećem tako i na novoosvojenim površinama, dobivenim otkupom i melioracijama. To ujedno znači prilagođavanje strukture proizvodnje izmijenjenim zahtjevima tržišta koji se manifestiraju putem povećane potražnje proizvoda viših faza finalizacije, što podrazumijeva i znatne nove organizacijske promjene u smislu funkcionalnije integracije osnovnih organizacija udruženog rada komplementarnih djelatnosti u skladu sa zajedničkim i općim društvenim interesom.

Druga važna komponenta samoupravnog podružtvovljavanja je skladno i postupno povezivanje individualnih poljoprivrednika s organizacijama društvene poljoprivrede udruživanjem u zadruge i druge oblike samoupravne integracije rada i sredstava. To će ubrzati transfer zemljišta iz individualnog u područje društveno organizirane proizvodnje i transfer viškova aktivnog poljoprivrednog stanovništva u druge grane djelatnosti.

2. Osnovna koncepcija i ciljevi razvitka

Razvoj poljoprivrede u razdoblju do 1980. godine usmjeren je na postizanje takvog obujma proizvodnje hrane koji će zadovoljiti društvene potrebe i ubrzati procese socijalističkog preobražaja sela. Zadatak je po-

ljoprivrede da najsuvremenijim tehnološkim rješenjima i organizacijom rada postigne masovnu i rentabilnu proizvodnju hrane za potrebe stanovništva i turističke privrede, zatim da u dovoljnoj mjeri sirovinama alimentira (kapacitete prehrambene industrije, poveća izvoz poljoprivrednih proizvoda koji imaju komparativne prednosti u proizvodnji i osigura osnovne poljoprivredne proizvode (pšenica, kukuruz, meso i dr.) za neophodne društvene rezerve.

Prirodni uvjeti u SR Hrvatskoj omogućuju raznovrstan asortiman proizvodnje, od žitarica i mesa iz ravničarskog rajona do južnih kultura s obalnog područja. S gledišta prirodnih resursa i uvjeta (tlo, klima, voda i dr.), postoje uz racionalna ulaganja znatne mogućnosti za postizavanje potrebne strukture proizvodnje usklađene po asortimanu zahtjevima tržišta. Iako na području SR Hrvatske postoje mogućnosti za razvoj niza poljoprivrednih proizvoda, komparativno povoljniji uvjeti prvenstveno su za masovnu proizvodnju nekih proizvoda, u prvom redu kukuruza. Osim kukuruza i na toj osnovi razvoja stočarstva, uvjeti za proizvodnju pšenice, industrijskog bilja (naročito uljarica i šećerne repe), povrća, zatim voćarstva, vinogradarstva, sjemenarstva kao i slatkovodnog i morskog ribarstva, pokazuju da u cjelini mogu zadovoljiti ukupnu potražnju.

Dinamičan privredni razvoj cjelokupne privrede i njime uvjetovan porast narodnog dohotka, zatim — razvoj onih grana industrije, posebno kemijske i strojarke, koje proizvode reprodukcijски materijal i opremu za poljoprivredu, stvaraju neophodne društvene i materijalne pretpostavke, da se može uz adekvatne mjere ekonomske politike postići brži rast proizvodnje od sadašnjeg, uz istodobni razvoj socijalističkih društvenih odnosa u poljoprivredi. Zbog toga, a u cilju prevladavanja dosadašnjeg zaostajanja poljoprivrede i radi osiguranja stabilnog i brzog razvoja poljoprivredno-prehrambenog kompleksa, neophodno je:

— ostvariti ubrzanje rasta poljoprivredne proizvodnje kojim bi se u što kraćem roku postigla i održala ravnoteža između potražnje i ponude poljoprivrednih proizvoda, naročito osnovnih kultura, pšenice, uljarica, šećerne repe i dr. Da bi se ravnoteža ostvarila nužno je u razdoblju 1976 — 1980. godine ostvariti stopu rasta ukupne poljoprivredne proizvodnje od oko 4% (na bazi prosjeka 1971 — 75. godine). Proizvodnja poljoprivrednih organizacija udruženog rada povećavala bi se prema prosječnoj stopi rasta od 7 do 8%, a na privatnom sektoru poljoprivrede za 2,5 — 3,0% godišnje. U okviru rasta od 4% za sve poljoprivredne proizvode u SRH, veću stopu porasta imali bi prioritetni¹⁾ poljoprivredni proizvodi i to od oko 6% godišnje, a značajnije će se povećati i proizvodnja mediteranskih kultura i duhana;

— samoupravnim organiziranjem ostvariti odlučujući utjecaj osnovnih organizacija udruženog rada u poljoprivredi i proizvođača u kooperaciji i to u proizvodnji i na tržištu poljoprivrednih proizvoda;

— primjenom najsuvremenijih dostignuća znanosti i tehnike, intenzivnijim korištenjem postojećih kapaciteta i bržim tempom prostorne ekspanzije, povećati proizvodnju;

1) Pšenica, kukuruz, uljarice, šećerna repa, krumpir, meso, mlijeko, riba i jaja.

— zaštitom od poplava i bujica, odvodnjom i navodnjavanjem te kompleksnim uređenjem zemljišta, stvoriti osnovu za stabilnu i intenzivnu poljoprivrednu proizvodnju. Ukoliko će u razdoblju do 1980. godine vodoprivredni radovi omogućiti stanovitu sigurnost od poplava u porječju Save nizvodno od Zagreba (Oborovo) do Slavenskog Broda, mogla bi se (osim predviđenog programa melioracija u Slavoniji i Baranji) realizirati i I faza melioracija u Gornjoj Posavini, što je od izvanrednog značenja za rast ukupne i društvene biljne proizvodnje u Hrvatskoj;

— obratiti naročitu pažnju kemizaciji poljoprivredne proizvodnje, posebno povećanju potrošnje umjetnih gnojiva i zaštitnih sredstava, a također i porastu upotrebe kvalitetnog sjemena na površinama u individualnoj proizvodnji;

— izvršiti odlučan napredak u povećanju stočarske proizvodnje na osnovi industrijskog načina proizvodnje mesa na društvenim gospodarstvima i u kooperaciji, koja će po svojoj strukturi zadovoljiti domaću potražnju i izvozne mogućnosti. U brdsko-planinskom području i na otocima od strateške važnosti osigurat će se realizacija programa proizvodnje rezervi mesa u živom, uz nastojanja da se u što većoj mjeri koriste domaći jeftiniji izvori hrane za stoku;

— osigurati potrebne investicije za melioracije, kupnju i uređenje zemljišta, opremanje gospodarstava suvremenom mehanizacijom, osnovnim sredstvom, i objektima, te podići nasade voća i grožđa, izgraditi ribnjake i povećati ulov morske ribe;

— odgovarajućim sistemskim rješenjima i mjerama ekonomske politike poticati organizacije udruženog rada i individualne proizvođače na veću proizvodnju, proizvodnost rada, rentabilnost i ekonomičnost poslovanja.

3. Poboljšanje svojstava poljoprivrednog zemljišta

U ovom razdoblju predviđa se brži tempo širenja i jačanja društvenih gospodarstava u pravcu povećane intenzifikacije primjenom novih sredstava i nove tehnike na postojećim i novim površinama dobivenim melioracijama, otkupom privatne zemlje i dr., kao i u pravcu prilagođavanja strukture proizvodnje zahtjevima tržišta.

Razvoj poljoprivrede posebno će ovisiti o odnosima u zemljišnom vlasništvu. Brz tempo raslojavanja sela, omogućuje obuhvaćanje zemlje društvenim sektorom, napose onih privatnih posjednika koji napuštaju poljoprivredu. U razdoblju do 1980. godine predviđa se povećanje obradivih površina organizacija udruženog rada za oko 79 tisuća hektara. Time bi organizacije udruženog rada u poljoprivredi obuhvatile oko 400 tisuća ha obradivih površina, odnosno 20% prema sada 15% ukupnih obradivih površina, a na ravničarskom području oko 40%.

Do povećanja površina društvenog vlasništva i većeg postotka korištenja doći će provedbom melioracija, odnosno provođenjem travnjačkih i drugih površina (neobrađene oranice, ugari i dr.) u kvalitetnije kategorije

zemljišta (potpuno korištene oranice i dr.), komasacijama, ali i kupnjom zemljišta od onih individualnih posjednika koji napuštaju poljoprivredu.

Povećanje zemljišnog fonda društvenog sektora u razdoblju 1976 — 1980. godine, prema programima radnih organizacija usaglašenih na razini regionalnih komora:

Nove površine u SR Hrvatskoj:

	— u ha
Poljoprivredno zemljište	61.100
Obradive površine	79.000
— oranice	76.850
— voćnjaci	4.412
— vinogradi	4.836
— livade	—7.098

Povećanje površina po zajednicama općina kretale bi se različito. Najviše će se povećati fond društvenog obradivog zemljišta u Slavoniji i Baranji (za oko 30 tisuća hektara), te na području gornjeg Posavlja (za oko 20 tis. ha), a na tim će se područjima provesti i najopsežniji meliorativni zahvati, za što će se, pored vlastitih i bankarskih sredstava, koristiti i inozemna sredstva.

Ukupna ulaganja u otkup, komasaciju i uređenje zemljišta po zajednicama općina:

	— u 000 din
	— cijene 1975. g.
ZO Osijek	1,070.981
ZO Bjelovar	282.456
ZO Varaždin	44.200
ZO Zagreb	367.108
ZO Sisak	307.024
ZO Gospić i Karlovac (ocj.)	11.875
ZO Rijeka	62.106
ZO Split	194.250
U k u p n o:	3,140.000

U razdoblju od 1976. do 1980. godine radne organizacije u poljoprivredi Hrvatske predviđaju provesti melioracije s oko 190 tis. ha postojećih i novih poljoprivrednih površina, a komasacijom će se obuhvatiti oko 220 tisuća ha.

Provedbom programa prostorne ekspanzije poljoprivrednih organizacija udruženog rada u razdoblju do 1980. godine, povećale bi se i ukupne sjetvene površine društvenog sektora za oko 110 tisuća hektara (od toga 70

— 80 tisuća ha novih oranica i 30 — 40 tisuća ha ponovno osposobljenih oraničnih površina koje su sada neobrađene ili pod ugarom), a na dijelu postojećih površina nakon provedenih meliorativnih zahvata postizavali bi se viši i sigurniji prinosi.

Razumljivo da će proširenje obradivih površina u SR Hrvatskoj ovisiti prvenstveno o dinamici izdvajanja sredstava za financiranje te namjene, politike u agraru i mjerama za stimulaciju ekspanzije, kao i dobivanju povoljnijih kredita od domaćih i stranih banaka. Za ostvarenje takvih ciljeva mnogo se polagalo na mjere koje je trebao sadržavati Društveni dogovor o razvoju agroindustrijskog kompleksa Jugoslavije do 1980. godine. Međutim, posljednja verzija ovog dogovora koja će vjerojatno biti i konačna, ne daje više onoliko mogućnosti za podsticanje prostorne ekspanzije kao one iz početnih faza rada na dogovoru. Osim toga i mogućnosti dobivanja stranih kredita za proširenje i melioraciju zemljišta su sada sužene, jer se druga linija kredita Međunarodne banke za obnovu i razvoj usmjerava u razvoj proizvodnje mlijeka. Kako će se to reflektirati na ranije utvrđen program prostornog širenja organizacija udruženog rada, teško je već sada dati sigurne prognoze, ali je ovaj problem i te kako aktualan jer o njemu u znatnoj mjeri ovisi i ukupan razvoj poljoprivrede.

Pored povećanja fonda obradivih površina, potrebno je u narednom razdoblju istovremeno i intenzivirati proizvodnju na tim površinama uvođenjem visokoproduktivne mehanizacije i ostalih agrotehničkih mjera.

4. Očekivanja u proizvodnji i kvantitativni elementi

U slijedećem razdoblju predviđa se i brža intenzifikacija proizvodnje u ratarstvu nego u razdoblju od 1971 — 1975. godine. Brži tempo rasta prinosa ratarskih usjeva očekuje se na temelju intenzivnijeg načina obrađivanja površina i uvođenja mehanizacije (65 — 70 tisuća traktora, 4.500 kombajna itd.) te korištenja ostalih agrotehničkih mjera, a posebno primjenjivanjem kvalitetnog sjemena i većih doza umjetnih gnojiva (sa 100 kg aktivne materije gnojiva po ha u 1970. godini na 193 kg u 1980. godini), čemu će pridonijeti brži razvoj i šira primjena privredne avijacije.

U voćarstvu računa se s povećanjem površina plantažnih voćnjaka na društvenom sektoru s oko 4.400 ha i kod individualnih proizvođača za oko 3.800 ha. U strukturi ukupnih površina voćnjaka nastupila bi promjena u pravcu robnog voćarenja (plantaže i poluintenzivni nasadi) na račun smanjenja broja voćaka (i površina) u seoskim okućnicama. U vinogradarstvu će se nastaviti daljnje opadanje površina vinograda u privatnom sektoru (na račun hibridne loze i starih dotrajalih nasada), ali će u strukturi doći do pozitivnih promjena. U razdoblju do 1980. godine društveni sektor poljoprivrede predviđa podići oko 4.800 ha novih vinograda. Radne organizacije pokazuju sve veći interes i za organizirani rad na relaciji od seljačke proizvodnje do društvene prerade i plasmana (naročito na području Dalmacije i Istre), a sredstvima Samoupravnog fonda za vinogradarstvo

SRH, poljoprivrednih organizacija, banaka i dr., podižu se novi kvalitetni nasadi (oko 700 ha godišnje) koji znatno doprinose stalnom rastu proizvodnje.

Predviđeni razvoj stočarstva trebao bi prvenstveno osigurati zadovoljenje rastućih potreba domaće potrošnje i turizma, a računa se i rastom izvoza (žive junadi i mesa, janjadi i dr.). Nastavljanje rasta stočarske proizvodnje u društveno organiziranoj proizvodnji (društveni sektor i kooperacija) do 1980. godine, većim se dijelom treba realizirati višom produktivnošću osnovnog stada te suvremenom tehnologijom i boljom organizacijom proizvodnje. U ovu proizvodnju brže će se ugrađivati bolja organizacija rada i suvremena tehnologija držanja i ishrane stoke.

Stočarska proizvodnja razvijat će se bržim tempom na društvenom i na individualnom sektoru, a već u početku ovog razdoblja (1976 — 1977. godine) prišlo se izgradnji nekoliko stočarskih farmi na društvenom sektoru i usmjeravaju se sredstva u povećanje proizvodnje mlijeka (II linija kredita MBOR) na individualnim gospodarstvima.

U ovom srednjoročnom razdoblju više će se raditi na istraživanju i provedbi preorijentacije u proizvodnji mesa i mlijeka sa skupih na veće korištenje jeftinijih izvora stočne hrane kao i mehaniziranju proizvodnje krmnog bilja s ciljem postizanja rentabilnog stočarenja naročito u društvenim stajskim kapacitetima. Na društvenom sektoru stvaraju se uvjeti za znatno veću proizvodnju u novim, moderno koncipiranim farmama za proizvodnju kvalitetnog govedskog, svinjskog i ovčjeg mesa te mlijeka, kao i farmama za proizvodnju kvalitetnog rasplodnog fonda za društveno-organizirani uzgoj. Na individualnom sektoru ubrzat će se kvalitetna izmjena pasminskog sastava i povećati proizvodnja po grlu. U nastojanju za povećanje proizvodnje na oba sektora, čvršće će se povezivati interesi proizvođača, prerađivača i organizacija plasmana stoke i stočnih proizvoda te potrošača, i to na dugoročnim osnovama.

Razvojne mogućnosti morskog ribarstva temelji se na boljem korištenju naših potencijala i razvoju jadranske ulovne flote te modernizaciji ribolova (rekonstrukcija i modernizacija 40 postojećih brodova, nabava 32 nova broda, lov lebdećom kočom i dr.), uzgoju riba i drugih morskih životinja metodom uzgoja u lagunama ili kavezima na za to prikladnim područjima (marikultura), kao i na potrebi da se do 1980. godine započne s ostvarenjem dalekomorskog ribolova, izgradi i stavi u eksploataciju najmanje 6 velikih ulovnih brodova.

U slatkovodnom ribarstvu povećat će se površine ribnjaka za daljnjih oko 4 tisuće hektara (Zajednica općina Bjelovar 2.000 ha, Osijek 1.850 ha itd.) i ostvariti proizvodnja od oko 22 tisuće tona kvalitetne ribe.

U skladu s definiranim pravcima razvoja u poljoprivredi Hrvatske i nakon neophodnih korekcija izvršenih upoređenjem agregata proizvodnje i potrošnje, aproksimativna projekcija proizvodnje najvažnijih poljoprivrednih proizvoda iznosila bi:

Poljoprivredni proizvodi	Prosjeak		Indeks	Prosjeak		Indeks
	1971-75.	1976-80.	1976-80. 1971-75.	1971-75.	1976-80.	1976-80. 1971-75.
Pšenica	1.087	1.370	126	404	558	138
Ječam	115	155	135	46	65	141
Kukuruz	1.848	2.165	117	490	660	135
Šećerna repa	900	1.314	146	770	1.150	149
Uljarice	38	88	232	23	50	217
Duhan	8	17	212	0,6	1,8	300
Krumpir	724	825	114	2	13	650
Ostalo povrće	310	404	130	26	54	208
Voće ukupno	200	264	132	41	65	158
Grožđe	353	395	112	27	37	137
Prirast goveda	128	152	119	45	58	129
Prirast svinja	207	244	118	56	78	139
Prirast ovaca	10	11	110	0,3	0,5	167
Prirast peradi	64	89	139	27	42	155
Mlijeko	732	916	125	47	68	145
Jaja (mln. kom)	807	941	117	281	376	134
Riba s Jadrana	26	38	146	19,5	31	159
Riba slatkovodna	14	20	143	13	19	146
Vino	194	221	114	16	23	143
Maslinovo ulje	2,4	3,6	150

Predvideni porast proizvodnje rezultat je kako razmještaja pojedinih kultura na odgovarajućim područjima, tako i većih mogućnosti za primjenu novih sorata bilja, šire primjene umjetnih gnojiva i zaštitnih sredstava, produktivnijih grla stoke, kao i masovnije primjene suvremenije tehnologije. U društvenom sektoru proizvodnja gotovo svih proizvoda imat će vrlo brz rast, a posebno industrijskog bilja, povrća, voća i grožđa, mesa, mlijeka i ribe. Takva kretanja u proizvodnji društvenog sektora bitno mijenjaju njegovu ulogu u ukupnoj proizvodnji, naročito u proizvodnji uljarica, šećerne repe, voća, grožđa, povrća, a i nekih stočarskih proizvoda.

Predvideni porast proizvodnje i proizvodnosti rada u poljoprivredi organizacija udruženog rada uz dogovoreni obujam i namjensku strukturu ulaganja, trebalo bi, u pravilu, rezultirati prosj. rastom dohotka od 8 do 8,5%. Znatni novi kapaciteti i to nove meliorirane obradive površine, stočne farme, staklenici, pogoni dorade proizvoda i dr., nameću potrebu povećanja zaposlenih do 1980. godine za 7,5 — 8 tisuća, ili godišnje za oko 2,5 %.

Primjena suvremene tehnologije, povećanje društvenog obradivog zemljišta i formiranje zaokruženih tržišno orijentiranih individualnih posjeda, rezultirat će u toku slijedećeg razdoblja postupno smanjenjem aktivnog stanovništva u poljoprivredi.

Poljoprivreda SR Hrvatske neophodno treba i u razdoblju do 1980. godine zadržati izvoznu orijentaciju, iako je konkurencija u međunarodnoj trgovini sve veća, a sužene su i mogućnosti plasmana u privredno razvijene zemlje. U strukturi izvoza najveća stopa rasta ostvarila bi se biljnim proizvodima (11,2%), izvoz stočarskih proizvoda rastao bi po stopi od 5,4%, a ukupan izvoz sa 7,1%. Dominantnu poziciju zadržao bi izvoz stočke i mesa, a realno je očekivati rast izvoza kukuruza, kao i povećanje izvoza povrća i voća u svježem i prerađenom stanju, te vina i drugih alkoholnih pića.

U razvoju poljoprivredne proizvodnje s gledišta općenarodne obrane potrebno je ubrzati razvoj u brdsko-planinskim područjima, posebno stočarstva. Vodit će se računa o razvoju odgovarajućih kapaciteta za primarnu preradu poljoprivredno-prehrambenih proizvoda i njihovom čuvanju rezervi sjemena, sadnica i sredstava za kemizaciju kao i sredstva za zaštitu, te o osiguranju rezervnih izvora energije i goriva. U interesu nerazvijenih dijelova republike, a po potrebi i na drugim područjima, prići će se organizirano, svrsishodno i racionalno formiranju potrebnih poljoprivrednih stručnih služba, koje bi imale i niz značajnih funkcija od primjene znanosti, tehnologije, ekonomije i organizacije u seoskim sredinama do selekcije i introdukcije, usmjerenog obrazovanja individualnih proizvođača, kontrole sirovina i hrane, kao i inspekcije, sve s ciljem, bržeg razvoja proizvodnje hrane. Nastavit će se i proces daljnjeg razvoja i pripremanja veterinarske službe za djelovanje u ratu, naročito u središnjem dijelu Republike.

5. Nosioi razvoja i predviđena aktivnost u seoskim sredinama¹⁾

Nosioi cjelokupnog razvitka poljoprivredno-prehrambenog kompleksa bit će i dalje radni ljudi u organizacijama udruženog rada poljoprivrede i prehrambene industrije, kao i individualni proizvođači udruženi u zadruge, organizacije udruženog rada, kooperacije i druge oblike samoupravnog povezivanja. Oni će s organizacijama udruženog rada koji proizvode reproduktivni materijal i opremu za poljoprivredu, trgovinu, znanstvenim institucijama, velikim potrošačima poljoprivrednih proizvoda i drugim institucijama stvarati proizvodne i interesne zajednice na osnovi zajedničkog interesa u kojima će društvenim dogovaranjem i samoupravnim sporazumijevanjem rješavati sva ključna pitanja svog položaja i razvoja.

Međutim, između pojedinih nosilaca razvoja (organizacija udruženog rada i organizacija udruženih poljoprivrednika) treba doći do izražaja i odgovarajuća podjela rada, kako bi se što racionalnije koristili svi proizvodni kapaciteti i neiskorišteni potencijali koji su još uvijek veoma značajni na privatnom sektoru poljoprivrede, posebno u brdsko-planinskom području. U skladu s navedenim, uspješnije će se provoditi samoupravno udruživanje rada i sredstava (zajedničko korištenje mehanizacije, udruživa-

1) Korišteni materijal: »Program razvoja poljoprivrede SRH do 1980. s posebnim ostvrtom na ulogu društvenog sektora«, Jurko Dragutin, dipl. inž. agr.

nje obradivih površina i drugih kapaciteta) na načelu zajedništva i potpune ravnopravnosti u stvaranju i raspodjeli dohotka.

Na temelju realnih mogućnosti i konkretnih programa za svako područje i selo, pokrenut će se sinhronizirana akcija na daljnjem preobražaju poljoprivrede i sela te povezivanju udruženog rada društvenog sektora i individualnih poljoprivrednika radi povećanja proizvodnje hrane i dohotka. Pri tome će se rješavati bitna pitanja razvoja socijalističkih društvenih odnosa, povećanja i stabiliziranja proizvodnje, organiziranja tržišta, povećanja proizvodnosti rada i dohotka u trajnim odnosima dohodovno integrirane proizvodnje društvenog i individualnog sektora poljoprivrede. U rješavanju problema udruživanja individualnih proizvođača značajnu aktivnu ulogu imat će zadružni savezi, i to u razvoju proizvodnje, izobrazbi poljoprivrednika, afirmiranju štedno-kreditnih službi, povezivanju proizvodnje s prehrambenom industrijom, prometom, znanošću i drugim djelatnostima u jedinstvene cikluse reprodukcije. Sve to omogućit će da se pristupi potpunijem rješavanju i socijalnih problema, prije svega mirovinskog osiguranja seljaka.

Organiziranjem službe za primjenu znanstvenih dostignuća i suvremene tehnologije u praksu, proširit će se saznanja i tehnološka rješenja na veće zemljišne površine i na veći broj proizvođača uključujući i radničko-seljačka gospodarstva. Pri tome ne treba zaboraviti i na uvođenje određenih inovacija kao npr. proširenje hibridizacije, daljnje genetske izmjene biljnih i životinjskih vrsta, usklađivanje sorata biljaka s ekološkim uvjetima određenih područja, lagunarna proizvodnja morske ribe, rješenje pitanja digestije šećerne repe, industrijska proizvodnja sve gotovije hrane itd. Razumljivo da se uvođenje tih i drugih novina ne može provesti odjednom, nego će njihova primjena ovisiti u razvoju znanstveno-istraživačkog rada, a na individualnom sektoru o razvoju službe za primjenu nauke u poljoprivredi.

Potpunije snabdijevanje gradskog stanovništva te prisutni problemi oko ugovaranja proizvodnje, organizacije tržišta i prometa, zahtijeva ubuduće organizirani nastup svih nosilaca od organizacija udruženog rada primarne poljoprivredne proizvodnje, prerade i prometa do organiziranih potrošača, koji akteri su dužni samoupravnim sporazumijevanjem i dogovaranjem osigurati unapređivanje proizvodnje, prerade i prometa, stabilizaciju tržišta poljoprivredno-prehrambenih proizvoda i kvalitetno snabdijevanje potrošačkih središta.

6. Ekonomska politika u poljoprivredi za razdoblje od 1976. do 1980. godine

Nacrt dogovora o osnovama društvenog plana Jugoslavije za razvoj agroindustrijskog kompleksa u razdoblju od 1976. do 1980. godine koji je pred usvajanjem, doživio je značajne promjene u odnosu na ranije varijante dogovora, naročito u dijelu sistemskih rješenja i mjera za realizaciju razvoja. Zajednički interesi i ciljevi kao i razvoj proizvodnje i prerade (s kvantifikacijama) usaglašeni su već u ranijim fazama rada na dogo-

voru i uneseni bez promjena u ovaj nacrt dogovora. Kod mjera za realizaciju ciljeva, znatno je smanjena uloga federacije u podržavanju razvoja ovog kompleksa, a i naznačene mjere na razini Jugoslavije ne pružaju onoliko mogućnosti u razvoju poljoprivrede kao ranije. Naročito se to odnosi na problematiku širenja društvenih obradivih kapaciteta i melioracija o kojem obujmu i dinamici znatno ovisi i predviđeni rast ratarske proizvodnje do 1980. godine, osobito industrijskih kultura (šećerna repa, uljarice i dr.).

Investicijska politika u sklopu novih okolnosti koje su nastupile izmjenama u mjerama za realizaciju politike razvoja, ne daje više toliko garancija za ostvarenje zacrtanih ciljeva. Naime, sredstva kompenzacija ulaze u dohodak, te se ne mogu društvenim intervencijama usmjeravati u željenom pravcu, a osim toga sužene su mogućnosti izvora financiranja, naročito stranog kapitala. Akumulacija poljoprivrede je 1975. i 1976. godine minimalna, te su i tzv. vlastita sredstva znatno ispod očekivanja koja su bila prisutna prilikom izrade ranijih varijanata ovog Dogovora. Mesna industrija je u znatnim gubicima što će se odraziti i na daljnji razvoj cjelokupne poljoprivrede SRH.

Izjednačavanje tretmana poljoprivrede s ostalim djelatnostima od prioritarnog značenja, što je prisutno u posljednjoj verziji Dogovora, je u sadašnjoj fazi neminovno, ali ostaju otvorene stanovite dileme. Na republike se prenosi većina briga za daljnji razvoj poljoprivrede (osiguravanje sredstava za kompenzacije, regresiranje gnojiva i dr.), a republike, pogotovo naša, nema znatnih dodatnih financijskih mogućnosti da podrži razvoj i provodi usmjeravanje poljoprivrede i prerade u skladu sa srednjoročnim planom.

Budući da predstoji izrada republičkog dogovora o agraru, pretpostavlja se da će se ipak za mnoga pitanja naći odgovarajuća rješenja, te će time i savezni dogovor dobiti puni smisao.

4. Ekonomska politika u poljoprivredi za razdoblje od 1976. do 1980. godine

Nacrt dogovora o osnovama društvenog plana Jugoslavije za razvoj agroudustrijalnog kompleksa u razdoblju od 1976. do 1980. godine koji je pred usvajanjem društvo je razmatralo prilikom ujednačavanja varijante dogovora, naročito u dijelu društvenih kapaciteta i mjera za realizaciju. Zajednički interes i ciljevi kao i razvoj proizvodnje i prerade (kvantifikacija) usuglašeni su već u ranijim fazama rada na dogo-